

УДК 349.42

І. О. ПРОГЛЯДА,
здобувач при кафедрі
земельного та аграрного права,
Національний університет
«Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого»,
м. Харків

ПРАВОВІ ПИТАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ОПТОВИХ РИНКІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

Розглянуто правові питання державної підтримки створення та діяльності оптових ринків сільськогосподарської продукції. Наведено визначення категорії «державна підтримка оптових ринків сільськогосподарської продукції», здійснено класифікацію її заходів, передбачених законодавством України.

Ключові слова: ринок, сільськогосподарська продукція, оптовий ринок сільськогосподарської продукції, державна підтримка.

Оптові ринки сільськогосподарської продукції є важливими інституціями на аграрному ринку, оскільки вони дозволяють налагодити цивілізований збут оптових партій виробленої аграрної продукції. Зважаючи на їх розбудову в даний час в Україні, вивчення правових питань державної підтримки їх створення та діяльності має важливе теоретичне (вдосконалення доктринальних положень аграрного права) і практичне значення (вирішення існуючих правозастосовних проблем). Адже без допомоги держави процес створення цих ринків буде доволі повільним, з огляду на що Закон України «Про оптові ринки сільськогосподарської продукції» від 25.06.2009 р. № 1561-VI (далі – Закон) містить відповідні приписи [3; 2009. – № 51. – Ст. 755], які потребують наукового аналізу.

Науковці розглядали лише окремі питання державної підтримки оптових ринків сільськогосподарської продукції (О. М. Батигіна [1], М. Я. Ващишин [2], М. В. Гребенюк [4] та ін.). Проте системного аналізу приписів даного Закону щодо державної підтримки оптових ринків сільськогосподарської продукції ще не проводилося. Усе це в сукупності свідчить про новизну, актуальність і своєчасність даної статті. Її метою є характеристика приписів Закону щодо

державної підтримки оптових ринків сільськогосподарської продукції, визначення її поняття та класифікація відповідних заходів, передбачених Законом.

Нормативні засади державної підтримки сільського господарства закріплено в Законі України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24.06.2004 р. № 1877-IV [3; 2004. – № 49. – Ст. 527], який визначає підвалини державної політики в бюджетній, кредитній, ціновій, регуляторній та в інших сферах державного управління щодо стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції й розвитку аграрного ринку, а також забезпечення продовольчої безпеки населення. Окремо у п. 17².6 ст. 17 Закону закріплено державну підтримку надання послуг з маркетингу та просування продукції на ринок, визначальним заходом якої є створення і підтримка розвитку оптових ринків сільськогосподарської продукції.

У названому нормативно-правовому акті конструкція «державна підтримка сільського господарства» не закріплена, а в юридичній доктрині вона визначається по-різному. Зокрема Т. В. Курман пропонує державну підтримку сільського господарства вважати напрямком державно-правового регулювання аграрного сектора економіки України, який охоплює комплекс засобів державно-економічного сприяння розвитку сільського господарства шляхом створення належної нормативно-правової бази, застосування фінансово-кредитних, страхових та інвестиційних засобів, забезпечення сприятливого податкового клімату, налагодження організаційно-правових форм реалізації сільськогосподарської продукції на засадах ринкових економічних відносин і сприяння соціальному розвитку села [5, с. 100]. Цікавим видається тлумачення категорії «державна підтримка товарного сільськогосподарського виробництва», запропоноване С. І. Марченко, під якою вона пропонує вважати врегульовану нормами права сукупність організаційних, економічних, правових та інших засобів (пільг і переваг), що надаються державою в особі уповноважених органів за рахунок державних ресурсів, або шляхом відмови держави від отримання певних доходів, суб'єктам господарювання, діяльність

яких пов'язана з сільськогосподарським виробництвом з метою забезпечення продовольчої безпеки держави, розв'язання соціально-економічних проблем, сприяння соціальному розвитку сільських територій, відновлення й підтримання екологічної рівноваги територій [6, с. 147].

Якщо звернутися до Закону, то його ст. 10 містить приписи щодо окремої державної політики підтримки оптових ринків сільськогосподарської продукції. Ця політика здійснюється шляхом: 1) сприяння створенню, організації діяльності та ефективному функціонуванню оптових ринків сільськогосподарської продукції; 2) законодавчого забезпечення діяльності оптових ринків сільськогосподарської продукції, в тому числі як підприємств агропромислового комплексу, що продовжують процес виробництва сільськогосподарської продукції, обслуговують інших виробників сільськогосподарської продукції шляхом забезпечення обігу такої продукції; 3) надання державної фінансової підтримки оптовим рынкам сільськогосподарської продукції у період їх становлення; 4) фінансової участі держави у створенні оптових ринків сільськогосподарської продукції та інфраструктури оптових ринків сільськогосподарської продукції, необхідної для їх функціонування; 5) створення та підтримки функціонування системи інформаційного забезпечення оптових ринків сільськогосподарської продукції; 6) повного або часткового відшкодування вітчизняним товаровиробникам витрат на зберігання та складування сільськогосподарської продукції в межах інфраструктури оптових ринків сільськогосподарської продукції впродовж періоду становлення оптового ринку сільськогосподарської продукції за рахунок коштів державного бюджету; 7) застосування до оптових ринків сільськогосподарської продукції механізмів фінансової допомоги та підтримки підприємств агропромислового комплексу, у тому числі кредитної підтримки; 8) надання оптовим рынкам сільськогосподарської продукції земельних ділянок із земель державної та/або комунальної власності для розміщення ринку сільськогосподарської продукції; 9) викупу (вилучення) земельних ділянок для суспільних потреб з метою забезпечення діяльності оптових ринків

сільськогосподарської продукції; 10) створення на територіях оптових ринків сільськогосподарської продукції із значним обсягом зовнішньоекономічних операцій митних постів на правах структурного підрозділу митниці; 11) участі держави в будівництві під'їзних шляхів до території оптового ринку сільськогосподарської продукції, мереж водо- та електропостачання, інших комунікацій загального призначення; 12) включення до місцевих програм соціально-економічного розвитку заходів із створення та забезпечення діяльності оптових ринків сільськогосподарської продукції; 13) підготовки та підвищення кваліфікації кадрів, необхідних для забезпечення діяльності оптових ринків сільськогосподарської продукції; 14) популяризації переваг продажу сільськогосподарської продукції партіями; 15) сприяння кооперації виробників сільськогосподарської продукції для продажу такої продукції на ринку та створенню кооперативних оптових ринків сільськогосподарської продукції. Як вбачається, всі перелічені заходи, що входять до державної політики підтримки оптових ринків сільськогосподарської продукції, можна поділити на певні групи залежно від їх змісту.

Отже, першими серед них можна назвати організаційні заходи державної підтримки оптових ринків сільськогосподарської продукції. До цих заходів передусім належать закріплені у Законі сприяння створенню, організації діяльності та ефективному функціонуванню оптових ринків сільськогосподарської продукції, популяризація переваг продажу сільськогосподарської продукції партіями й сприяння кооперації виробників сільськогосподарської продукції для продажу такої продукції на ринку та створенню кооперативних оптових ринків сільськогосподарської продукції. Щодо останнього, то на переконання М. Я. Ващишин, Законом надається перевага у створенні кооперативних оптових ринків сільськогосподарської продукції, що створюються сільськогосподарськими товаровиробниками для продажу власно виробленої сільськогосподарської продукції. Очевидно, як стверджує науковець, йдеться про обслуговуючий збутовий сільськогосподарський кооператив [2, с. 38-39].

Незважаючи на правильність цих заходів, зазначимо, що вони носять декларативний характер. Тобто ці заходи щодо сприяння становленню й функціонуванню оптових ринків сільськогосподарської продукції не підкріплені жодними механізмами їх реалізації, Закон не містить обов'язків органів державної влади й органів місцевого самоврядування щодо виконання цих заходів.

До групи організаційних заходів державної підтримки оптових ринків сільськогосподарської продукції, на нашу думку, входить також і закріплене у Законі включення до місцевих програм соціально-економічного розвитку заходів зі створення та забезпечення діяльності оптових ринків сільськогосподарської продукції. Ці програми створюються згідно із Законом України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» від 23.03.2000 р. № 1602-III [3; 2000. – №25. – Ст. 195]. Отже, і в програмах економічного і соціального розвитку Автономної Республіки Крим, області, району, міст Києва та Севастополя мають передбачатися заходи щодо створення та забезпечення діяльності оптових ринків сільськогосподарської продукції.

Підготовку та підвищення кваліфікації кадрів, необхідних для забезпечення діяльності оптових ринків сільськогосподарської продукції, також слід віднести до організаційних заходів державної підтримки таких ринків. Вважаємо, що у робочих програмах вищих навчальних закладів слід запровадити підготовку фахівців за напрямом організації діяльності оптових ринків сільськогосподарської продукції.

Наступну групу заходів державної підтримки оптових ринків сільськогосподарської продукції становлять заходи правові. За ст. 10 Закону до них можна віднести лише один захід – законодавче забезпечення діяльності оптових ринків сільськогосподарської продукції, в тому числі як підприємств агропромислового комплексу, що продовжують процес виробництва сільськогосподарської продукції, обслуговують інших виробників сільськогосподарської продукції шляхом забезпечення обігу такої продукції. Це

законодавче забезпечення, як уявляється, гарантується закріпленням у Законі основних засад діяльності оптових ринків сільськогосподарської продукції, а також прийняттям низки нормативно-правових актів щодо різних аспектів їх функціонування.

Наступну групу заходів державної підтримки оптових ринків сільськогосподарської продукції становлять надання заходи державної фінансової підтримки, перш за все – оптовим ринкам сільськогосподарської продукції у період їх становлення. Згідно зі ст. 13 Закону оптовим ринкам сільськогосподарської продукції незалежно від форми власності та організаційно-правової форми в період їх становлення надається фінансова допомога за рахунок коштів Державного бюджету України на безповоротній та/або поворотній основі. Період становлення оптового ринку сільськогосподарської продукції дорівнює терміну виконання проекту (бізнес-плану) створення та організації діяльності юридичної особи у статусі оптового ринку сільськогосподарської продукції, але не може перевищувати семи років з дня набуття оптовим ринком сільськогосподарської продукції такого статусу.

Вважаємо, що до заходів державної фінансової підтримки слід віднести й фінансову участь держави у створенні оптових ринків сільськогосподарської продукції та інфраструктури таких ринків, необхідної для їх функціонування. Більш детально порядок надання відповідних бюджетних коштів закріплено у Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання фінансової підтримки з метою створення оптових ринків сільськогосподарської продукції, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 29.09.2010 р. № 893 [7; 2010. – № 74. – Ст. 2636]. Як зазначає М. Я. Ващишин, бюджетні кошти виділяються на безповоротній основі для компенсації витрат на будівництво об'єктів інфраструктури оптового ринку сільськогосподарської продукції, комунікацій, викупу земельних ділянок, впровадження системи інформаційного забезпечення тощо [2, с. 39-40].

До заходів державної фінансової підтримки оптових ринків сільськогосподарської продукції слід також віднести й передбачене ст. 10

Закону повне або часткове відшкодування вітчизняним товаровиробникам витрат на зберігання та складування сільськогосподарської продукції в межах інфраструктури оптових ринків сільськогосподарської продукції впродовж періоду становлення оптового ринку сільськогосподарської продукції за рахунок коштів державного бюджету. Механізму надання такого відшкодування законодавство України не закріплює.

Закон передбачає можливість надання й такої державної фінансової підтримки оптовим ринкам сільськогосподарської продукції як застосування до них механізмів фінансової допомоги та підтримки підприємств агропромислового комплексу, у тому числі кредитної підтримки. Норми щодо такої підтримки містяться у Законі України «Про державну підтримку сільського господарства України», зокрема його пп. 13.3.3 п. 13.3 ст. 13 визначено, що кредитна субсидія (державна підтримка суб'єктів господарювання агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів) здійснюється на конкурсних засадах у розмірі не менш як 90 % банківських відсотків (процентів), за якими отримані кредити в національній та іноземній валюті на будівництво оптових ринків сільськогосподарської продукції, виробничих приміщень, тваринницьких і птахівничих комплексів, а також на будівництво сховищ для зберігання зерна, овочів та фруктів. Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення фінансової підтримки суб'єктів господарювання агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів та компенсації лізингових платежів, затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 11.08.2010 р. № 794 [7; 2010. – № 67. – Ст. 2408].

До заходів державної підтримки оптових ринків сільськогосподарської продукції належать й заходи інформаційної підтримки. До них ст. 10 Закону віднесено створення та підтримки функціонування системи інформаційного забезпечення оптових ринків сільськогосподарської продукції. Положення про систему інформаційного забезпечення діяльності оптових ринків сільськогосподарської продукції має бути затверджене Міністерством аграрної

політики та продовольства України, проте до цього часу цього нормативного документу не існує.

Наступною групою заходів державної підтримки оптових ринків сільськогосподарської продукції є заходи зі створення інфраструктури таких ринків. Закон до них відносить: а) надання оптовим ринкам сільськогосподарської продукції земельних ділянок із земель державної та/або комунальної власності для розміщення ринку сільськогосподарської продукції; б) викуп (вилучення) земельних ділянок для суспільних потреб з метою забезпечення діяльності оптових ринків сільськогосподарської продукції; в) участь держави в будівництві під'їзних шляхів до території оптового ринку сільськогосподарської продукції, мереж водо- та електропостачання, інших комунікацій загального призначення; г) створення на територіях оптових ринків сільськогосподарської продукції із значним обсягом зовнішньоекономічних операцій митних постів.

Незважаючи на те, що серед заходів державної політики підтримки оптових ринків сільськогосподарської продукції у ст. 10 Закону це безпосередньо не вказано, вважаємо, що до них також належать й заходи податкової підтримки. Так, згідно зі ст. 14 Закону, законами про оподаткування можуть передбачатися пільги або спеціальний режим оподаткування діяльності оптових ринків сільськогосподарської продукції. Органи місцевого самоврядування в межах своїх повноважень можуть надавати оптовим ринкам сільськогосподарської продукції пільги зі сплати місцевих податків і зборів. Проте у даний час нормами Податкового кодексу України від 02.12.2010 р. № 2755-VI [7; 2010. – № 92. – Ч. 1. – Ст. 3248] жодних особливостей оподаткування оптових ринків сільськогосподарської продукції не визначено. Свого часу Міністерством аграрної політики України було розроблено проект Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо надання оптовим ринкам сільськогосподарської продукції пільг із сплати податків і зборів (обов'язкових платежів)», у погодженні якого було відмовлено рішенням Державного комітету України з питань регуляторної політики та

підприємництва «Про відмову у погодженні проекту регуляторного акта» від 23.04.2010 р. № 308.

Вважаємо, що на виконання ст. 14 Закону податковим законодавством все ж таки мають передбачатися податкові пільги для оптових ринків сільськогосподарської продукції. Зокрема, ці пільги можуть стосуватися звільнення таких ринків від плати за землю, податку на прибуток підприємств, сплати ринкового збору.

Підсумовуючи викладене, можемо зробити такі висновки. Законодавство України містить низку заходів державної підтримки створення та діяльності оптових ринків сільськогосподарської продукції, які можна поділити на певні групи залежно від їх змісту, а саме: а) організаційні; б) правові; в) державної фінансової підтримки; г) інформаційні; д) інфраструктурні; е) податкової підтримки.

Категорію «державна підтримка оптових ринків сільськогосподарської продукції» можна визначити як передбачену законодавством систему організаційних, правових, фінансових, інформаційних, інфраструктурних, податкових заходів, що вживаються державою в особі уповноважених органів (зокрема Міністерства аграрної політики та продовольства України) з метою забезпечення функціонування оптових ринків сільськогосподарської продукції.

Проте переважна більшість заходів державної підтримки, закріплена у законодавстві, має декларативний характер, відсутні механізми реалізації цих заходів, вони не підкріплені відповідним державним фінансуванням.

Найбільш повно регламентованим є надання оптовим ринкам сільськогосподарської продукції різних видів державної фінансової підтримки: а) у період їх становлення; б) у створення оптових ринків сільськогосподарської продукції та їх інфраструктури; в) надання кредитної субсидії. Проте отримання й цієї підтримки не гарантовано, залежить від обсягу коштів, передбачених у Державному бюджеті України на відповідний рік, а державні кошти можуть бути надані лише після здійснення оптовими ринками сільськогосподарської продукції відповідних витрат за власні кошти.

Перспективою подальших наукових розвідок у напрямку порушених проблем може бути використання отриманих результатів у наступних дослідженнях, а також характеристика інших правових питань функціонування оптових ринків сільськогосподарської продукції.

Список літератури:

1. Батигіна О. М. Правові новації у сфері функціонування оптових ринків сільськогосподарської продукції в Україні / О. М. Батигіна // Правові проблеми переходу до інноваційної моделі економічного розвитку України : матеріали наук.-практ. конф. (м. Полтава, 25 лист. 2011 р.). – Полтава : ТОВ «Фірма Техсервіс», 2011. – С. 13–15.
2. Ващишин М. Я. Оптові ринки сільськогосподарської продукції як суб'єкти аграрного права / М. Я. Ващишин // Аграрне право як галузь права, юридична наука і навчальна дисципліна : матеріали Всеукраїнського круглого столу (25 травня 2012 р.) : зб. наук. пр. / за заг. ред. В. М. Єрмоленка, В. І. Курила, В. І. Семчика. – К. : Вид. центр НУБіП України, 2012. – С. 37–40.
3. Відомості Верховної Ради України.
4. Гребенюк М. Правове регулювання створення та діяльності оптових продовольчих ринків як елемент системи забезпечення продовольчої безпеки держави / М. Гребенюк // Юридична Україна. – 2009. – № 12. – С. 161–166.
5. Курман Т. В. До питання про правове регулювання державної підтримки аграрних товаровиробників / Т. В. Курман // Проблеми законності : респ. міжвідом. наук. зб. / відп. ред. В. Я. Тацій. – Х. : Нац. юрид. акад. України, 2008. – Вип. 97. – С. 97–101.
6. Марченко С. І. Організаційно-правові питання товарного сільськогосподарського виробництва в Україні : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.06. – К. : Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2008. – 210 с. 7. Офіційний вісник України.

Прогляда И. А. Правовые вопросы государственной поддержки оптовых рынков сельскохозяйственной продукции.

В статье анализируются правовые вопросы государственной поддержки создания и деятельности оптовых рынков сельскохозяйственной продукции. Приведено определение категории «государственная поддержка оптовых рынков сельскохозяйственной продукции», осуществлена классификация ее мер, определенных законодательством Украины.

Ключевые слова: рынок, сельскохозяйственная продукция, оптовый рынок сельскохозяйственной продукции, государственная поддержка.

Proglyada I. O. Legal issues of state support wholesale market for agricultural products.

This article analyzes the legal issues of state support the establishment and operation of wholesale markets of agricultural products. Is the definition of the category of «public support wholesale markets of agricultural products», its actions have been classified by the legislation of Ukraine.

Key words: market, agricultural products, agricultural products wholesale market, government support.